బహిష్కృతి

[కథానిక]

✽

= శ్రీ పినిశెట్టి శ్రీరామమూర్తి =

రామశాస్త్రికి మగసంతతి లేకపోవడంవల్ల ఆ చిన్న భవంతినీ—పదెకరాల కొండ్రనూ విధవ కూతురైన సీతమ్మచేతులో పెట్టి ప్రపంచయాత్రను పరిసమాప్తిచేసుకున్నాడు.

ఆ అగ్రహారంలో సీతమ్మకు వేలువిడిచిన మేనత్త కొడుకు అవధాని తప్పితే దగ్గర బంధువులు మరెవ్వరూ లేరు.

అందుచేతనే ఇరవై యేళ్లక్రితం త్రొక్కిన రామశాస్త్రిగుమ్మం ఈనాడు అవధాని ఎక్కి ఆపత్కాలంలో ఉన్న సీతమ్మకు సహాయసంపత్తిగా నిలిచి, ఆమె పితృకర్మలన్నీ యథావిధిగా సాగించాడు.

అవధాని తనింటికి రావడం తండ్రికెంత కష్టం కలిగించేదో గ్రహించికూడా సీతమ్మ అతని మెహర్భాణీకి ఏమీ అడ్డురాలేదు. అడ్డగల కారణం తనకు తెలిసున్నా—“గతం నాస్తి” అనే సామ్యం గుర్తుకు రావడంవల్ల కారణానికి కార్పణ్యాన్ని తగిలించలేదు.

కర్మలు ముగిసిన మరునాటినుంచే బంధువులు ఎవరిళ్లకు వాళ్లు తిరుగుమొగం పట్టినా అవధానిగారి కుటుంబంమాత్రం ఆ గృహాన్ని వీడగల నిర్ణయానికి యింకా రాలేదు.

పదిహేనురోజులు గడచిన అనంతరం, దీపారాధనచేసి స్తబ్ధగా ఆ ప్రక్క నిలబడి, ఏదో ఆలోచిస్తున్న సీతమ్మ ఉండే గదిదగ్గరగా నిలిచి—

“సీతా!” అని ప్రేమపూర్వకంగా పిలిచాడు అవధాని.

ఆమె తలెత్తి అవధానికేసి చూసింది.

“నేను మీకు చేసిన అపకారం ఏమిటో నాకు తెలీదు. కాని మామ ఉన్నంతవరకూ నన్ను చూస్తే కళ్లల్లో కారాన్ని జొనుపుకునేవాడు.” అంతటితో ఆగి ఏదో ఆలోచించి దీర్ఘంగా శ్రమించినవాడిలా నిట్టూర్చి “సరే! ఆయన నామీద కత్తికట్టిన ప్రతిఫలంగా—ఆయన అవసానకాలంలో నేనే ఆధారం కావలసివచ్చింది” అని ఆమెసమాధానంకోసం చూస్తున్నాడు.

ఆమె ఏమీ మాట్లాడలేదు. దృష్టిని క్రిందకు దించి ఏదో ఆలోచిస్తోంది.

“జరిగినదాన్ని తలుచుకోటం దేనికి? ఉదయాన్ని మేము వెళ్లదలుచుకున్నాం” ముందు ప్రశ్నార్థవాక్యాన్ని వినేసరికి తలెత్తిచూసింది. వెంటనే శిరాన్ని కిందకు వంచింది.

ఈ సారికూడా ఆమెనుండి సమాధానం రాలేదు.

మరికొద్దిగా కంఠాన్ని పెద్దజేసి “నువ్వుకూడా మాతో రావాలి” అని అడిగాడు.

ఆమె ఆశ్చర్యంగా తల పైకెత్తి “ఎక్కడికి?” అని అడిగింది. “మా యింటికే—! నలుగురితోబాటు నారాయణా! ఇక్కడెవరున్నారూ నీకు, పిల్లా పిచుకా? ఒంటిగా ఎలా ఉండగలవ్?” ఈ మాటలు

ఎంతో సానుభూతిసూచకంగా ధ్వనింపచేద్దామనుకున్నాడు. కాని ఏదో స్వార్థపరమైన శబ్దం ఆ మాటల మధ్యనుంచి వెలువడుతోంది.

“రాలేను బావా! నాన్న కట్టించిన ఈయింట్లో నే బ్రతికుండగా దీపం పెట్టే దిక్కు లేకుండాచేయలేను.” అని అక్కడనుంచి ఆమె వెళ్లిపోయింది.

మరునాడు ప్రయాణసన్నాహంతో బాటు మరోసారి ఆమెను మందలింపుగా అడిగాడు.

ఆమె ఈషణ్మాత్రమూ యిష్టాన్ని సూచించలేదు. ఆఖర్ని వెళుతూ వెళుతూ—

“ఏలాంటి అపవాదు వచ్చినా నేనేం బాధ్యుణ్ని కాను. గట్టిగా ఆలోచించుకో” అని అధికారయుతంగా అడిగాడు. ఆమె వెంటనే వాడిన నవ్వు నవ్వి, హీనస్వరంతో ఇలా అంది: “నాపై అపవాదు వేయగల వయస్సు నానుండి ఏనాడో పోయింది - - - జరిగిన దాన్ని పురస్కరించుకొని వేయగల అపవాదుయొక్క ఆయువుపట్టు నీహస్తంలోనే వుంది - - -”

అతను వెంటనే తల వంచి ప్రయాణం సాగించాడు. ఆమె తలుపురెక్కలు రెండూ వేసుకుంది.

ఆమె ఆఖరు నన్న మాటల్లో అంతరార్థం అవధానికి పూర్తిగా తెలుసు. అందుకే తిరిగి సమాధానం యివ్వగల అవకాశాన్నికూడా వెదుక్కోలేదు.

అవధానికీ, ఆమెకే గాకుండా—ఆ అగ్రహారంలో ఇరవైయేళ్ల క్రితం ఒక అలజడి—జడివానలా వచ్చి వెలిసి చక్కాపోయింది.

ఆ వర్ష బిందువులు ఎవరిపైనా పడి అంతగా బాధించకపోయినా, రామశాస్త్రిహృదయంపైమాత్రం ఆ చినుకులు అగ్నికణాల్లా నిలిచి అహోరాత్రాలూ బాధపెట్టసాగాయి.

ప్రతిరోజూ మార్పుకలిగే ప్రకృతిలో ఆ జడివాన ఒక సహజఋతుధర్మంలా వచ్చి మాసిపోయింది.

రామశాస్త్రిమానసికగగనంపై ఆనాడు నిల్చిన కారుమేఘం చలనంలేకుండా అలానే నిలిచిపోయింది.

అందుచేతనే రామశాస్త్రి ఉండగా అవధాని వాళ్ల గుమ్మం ఎక్కగల అర్హతను కోల్పోయాడు.

అసలువిషయం తెలియని నేనుమాత్రం మీకెలా చెప్పను! రామశాస్త్రి పోయి ఆరుమాసాలు గడిచినై.

ఆనాడు అవధాని ఆసించింది ఆమెఆదరణకోసం కాదు. ఆమెచేతిలోపెట్టిన ఆస్తికోసం. కాని తన మాటలకు ఏమాత్రం విలువా సీత ఇవ్వకపోగా—విస్మృతమైన ఒక ఘట్టాన్ని తీసుకొని చెంపపెట్టు పెట్టింది.

బాహ్యానికి అంతగా వాపులేకపోయినా—అంతర్గతంగా అవధానికిమాత్రం తీరని బాధే పెట్టింది. అతనుకూడా ఆ అగ్రహారంలో ఎన్నతగ్గ పెద్దవాళ్లల్లో ఒక స్థానాన్ని ఆక్రమించివుండడంవల్ల సీతమ్మ ఇంటిదగ్గర్నుంచి రిక్తహస్తాలతో రావడం చాలా నవ్వుబాటుగానే తోచింది. ఏమన్నా చేయదగ్గ అవకాశం అతని చేతుల్లో అప్పుడేమీ లేదు. కాని ఈ నాడు ఆ అవకాశానికి తగ్గ పుకార్లు అగ్రహారంలో లేచాయి.

సీతమ్మగారింటికి రహస్యంగా ఎవరో వచ్చి వెళుతూన్నట్లుగా అక్కడి ప్రజలు చెప్పుకోవడం కాస్త ఇంగితజ్ఞానమున్న పెద్దమనుష్యులు అది తప్పుడు అభిప్రాయంగా నిర్ధారణచేశారు.

కాని రానురాను—ఆ వ్యతిరేకించినవాళ్లే ప్రత్యక్షంగా చూచినమీదట నిజమని తల ఊపారు.

అవధానిమటుకు ఎన్నిసార్లు ప్రయత్నంచేసినా-ఏ ఒక్కరోజునా ఆలాంటి సంఘటన కళ్లపడలేదు. అందుకు ప్రత్యేకించి తన శిష్యకోటిలో వెంకటాద్రి అనే విద్యార్థిని ఆపనిగురించి వినియోగించాడు.

వేదపఠన చేస్తున్న శిష్యబృందమంతా రణగొణధ్వని చేస్తున్నారు. దీపం కునికిపాట్లు లేకుండా దివ్యంగానే వెలుగుతూంది.

వెలుపలనుంచి వెంకటాద్రి ఆత్రంగా వచ్చి “గురువుగారూ” అని పిలిచాడు.

తమలపాకులు మెలిపెడుతూన్న అవధాని "ఏం" అని ప్రశ్నించాడు.

రహస్యాన్ని సూచించే భంగిమలో "మీ రోసారి యిలా రావాలి" అన్నాడు.

అవధాని లేచి, వెంకటాద్రి ననుసరించాడు. సరాసరి రెండుఫర్లాంగులున్న సీతమ్మయింటికి చేరుకున్నారు. రామశాస్త్రిగారికి దొడ్డివైపునుంచి నెమ్మదిగా నడిచిపోతూన్న ఒక పురుషస్వరూపాన్ని వేలెత్తి చూపించాడు వెంకటాద్రి.

అవధానిశరీరం ఆద్యంతమూ భగ్గున మండిందనడంలో—అతని ముఖభంగిమే అందుకు సాక్ష్యం.

"ఎవరది?"— బిగ్గర గా పిలిచాడు అవధాని.

ఆ వెళుతూన్న పురుష ఆకారం వెనక్కి చూచినట్లుగా వెంకటాద్రి గుర్తించాడు.

"ఆగు"—మళ్లీ మరుక్షణాన్నే ఆజ్ఞాపించాడు అవధాని.

ఆ పురుషస్వరూపం ఆగింది.

ఆంతర్యంగా అతనిదగ్గరకు వెళ్లడంలో అదురువున్నా పైకి మాత్రం చాలా ధైర్యంగానే అతని దగ్గరకు చేరాడు అవధాని.

అతనివెనకాల వెంకటాద్రి నిలబడ్డాడు.

మసకచీకట్లో అతనిముఖం వ్యక్తం కాలేదు. "ఎవరు నువ్వు?" ఉద్రిక్తంలో కాస్త బిగ్గరగానే అడిగాడు.

"ఎంకడి కొడుకుని సుబ్బల్ని"

ఈ సమాధానం విన్నమీదట అవధాని చెప్పినంత త్వరగా తేరుకొని మళ్లీ ప్రశ్న వేయలేకపోయాడు.

"దన్నమండి, ఎలతాను" అని నెమ్మదిగా కదలబోయాడు సుబ్బులు.

" ఆగు "

సుబ్బులుచేతిలో గిన్నె కనిపిస్తోంది.

ఆ చేతిలో ఉండే వస్తువును పరిశీలిస్తున్నాడు. పైన ఆకుమూత వేసివుంది.

" ఎక్కణ్నించి వొస్తున్నావ్ " అని మళ్లీ అడిగాడు.

" సీతమ్మగోరింట్లోంచి."

" ఏంపనిమీద వెళ్లావ్ ?"

" ఊరగాయ పెడతా నన్నారు "

చేతిలో తగిన ఆధారం ఉంది. కాని తిరిగి మరో ప్రశ్న వేయకుండా "ఫో" అని గదమాయించాడు.

సుబ్బులు వెళ్లిపోయాడు.

వెంకటాద్రిని ఇంటికి పంపించి దొడ్డినుంచి తిరిగి సీతమ్మ అరుగుమీదుగా వచ్చి "సీతా!" అని పిలిచాడు అవధాని.

వీధితలుపు తెరిచింది. లోపలున్న దీపపుకాంతి అవధానిముఖంపై పడింది.

అవధాని ఏమీ మాట్లాడకపోవడం చూచి నెమ్మదిగా తల ఎదరకువంచి "ఏం బావా! వచ్చావ్" అని అడిగింది సీతమ్మ. గాలికి దీపం అటూ ఇటూ కదులుతోంది. అవధానిముఖం రక్తమిళితమైనట్లుగా గోచరిస్తోంది. "ఇందుకా ఆనాడు నాయింటికి రానన్నది"—ఈ మాటలు అవధానిపళ్లసందునుంచి ప్రస్ఫుటంగా దూసుకువచ్చాయి.

ఆమె విస్తుపోయి "ఎందుకూ ?" అని అడిగింది.

"నీకు అంతకన్నా అగ్రజాతివాడు దొరకలా?"

ఆమె చలించింది. తీక్షణంగా అవధానిముఖంకేసి చూసింది. అతని భావం పరిపూర్తిగా వ్యక్తమైనట్లు తలవూపింది. వెంటనే ప్రశాంతపడి "నువ్వనేది నాకేమీ అర్థంకావడంలేదు" అని ఆమె నవ్వింది.

ఆ నవ్వులో వుండే ప్రత్యేకతను ఏనాడో అనుభవించినట్లుగా—మళ్లీ ఈ నాడు తనహృదయంలో ఆ విస్మృతమందహాస చంద్రికలయొక్క అద్వితీయ ఆనందాన్ని అనుభవిస్తున్నట్లుగా రెండు రెప్పలూ మూశాడు. కాని తను వచ్చిన పని వేరు అని గుర్తించిన మీదట బలవంతంగా తన మానసికపరిస్థితిని మొదటిబాటలో పెట్టి "ఆ ఏనాడివెంకడికొడుకుకదూ—

నీయింటికి ప్రతిరోజూ వస్తున్నది" ఏలాగైనా మొదటి అంత కఠినత లేదు ఆమాటల్లో.

వెంటనే "అవును" అని సమాధానం యిచ్చింది.

విమర్శాయుతంగా చూస్తూ "వాడి కంత చను వివ్వడానికి కారణం ?" అన్నాడు.

ఆమె ఇప్పుడు క్రిందికి చూస్తోంది. ఏమీ సమాధానం యివ్వలేదు.

"నలుగురూ ఏమని చెప్పుకుంటున్నారో తెలుసా ?"

అవధానిముఖంకేసి చూసింది. హృదయంగతమైన మూగబాధతో గట్టిగా నిట్టూర్చింది.

"చెప్పుకోతగ్గ చెడుపనిని నేనేం చేయటంలేదు. పాపంలేనిదానికి పాపమున్నదని అనుకొన్నంతమాత్రాన నాకేం నష్టంలేదు." అసలు ధైర్యంగా సమాధానం చెప్పింది. ఆమెకంఠం గద్గదమైంది. మాటల్లో దుఃఖ భారం తొణికిసలాడుతున్నట్లుగా వ్యక్తమౌతోంది. ఆమెముఖం చీకటికెదురుగావుండడంవల్ల కళ్లల్లో అశ్రుబిందువులు అవధాని గ్రహించలేదు.

"నువ్వు నా కివ్వవలసిన సమాధానం యింతేనన్నమాట"

"మించి ఏమీ కనుపించడంలేదు, అంతే యిచ్చాను."

"సరే!" వెంటనే వెనక్కి తిరిగాడు. గుమ్మం దిగినవెంటనే తలుపులు వేద్దామని రెండురెక్కలూ పట్టుకుని నిలుచుంది. అతడు అలా చేయలేదు. మళ్లీ సీతమ్మను చూస్తూ—"నీగురించి చెబుతున్నా–వాణ్ని రేపటినుంచీ నీదొడ్డిగుమ్మంకూడా తొక్కనీకు...అలా చేశావా ! నువ్వు చాలా అవమానంపాలుకావలసి వస్తుంది" అన్నాడు. వెళ్లిపోడానికి మళ్లీ వెనక్కి తిరిగాడు. "అతణ్ని నాయింటికి రాకుండా చేయగల శక్తి నాలో లేదు. అతనికి ఏనాటినుంచో ఇలా రావడం పోవడం అలవాటైంది. ఆలోచన వున్నవాళ్లు ఎవరైనా మా పరిచయం చూస్తే తల్లీబిడ్డల ధర్మాన్ని ర్తించగలరని నా నమ్మకం"

సీతమ్మ స్థైర్యంగా సమాధానం చెప్పేసరికి వెంటనే ఎదురుగా తిరిగి "మళ్లీ త్రేతాయుగాన్ని నాదృష్టిలో సృష్టిస్తున్నావ్." ఆమె సమాధానం యిస్తుందేమోనని కాసేపాగి "ఇది కలియుగ మనిమాత్రం మరిచిపోవద్దు. వాణ్ని రాకుండాచేయగల శక్తి నీలో లేకపోతే, ఆబాధ్యత నేనే తీసుకుంటాను" అని చరచరా రెండుమెట్లు దిగేసరికి వెనకనించి సీతమ్మ విప్పారిన కళ్లతో చూస్తూ "ఆబాధ్యత నువ్వు తీసుకోతగిన అధికారాన్ని నేనేమీ నీకివ్వలేదు. నా వ్యవహారాల్లో నువ్వు కలగజేసుకోవలిసిందని ప్రాధేయపడిన నాడు అలాంటి పని నువ్వు చెయ్యడం చాలా మంచిది."

అవధాని వెనక్కి తిరిగి ఏదో చెప్పడానికి నోరు తెరిచేలోగానే ఆ తలుపురెక్కలు రెండూ భడాలున శబ్దిస్తూ మూసుకపోయినై. రెండవసారికూడా అవధాని తానుసంధించిన శరం ప్రత్యర్థికి తగలడం తప్పిపోడమేగాక, తిరిగి ఆ శరమే తన అపజయానికి కారణమవడంవల్ల తీవ్రప్రతీకారసమరానికిసిద్ధత చూపించగల పరిస్థితిని సృష్టించుకున్నాడు. చలికాలంలో శరీరాన్ని కొంతవరకూ నీళ్లలో నింపడంవల్ల పుట్టే కంపం—పూర్తిగా శరీరాన్ని ముంపడంవల్ల ఏ విధంగా చలిపోయి, ఉష్ణాన్ని కలిగించడంలోకూడా ఏలా సహకరిస్తుందో—అదేపద్ధతికి సీతమ్మహృదయం మద్దత్తయిపోయింది. క్రితం సుబ్బులురాకపోకలు దొడ్డిగుమ్మాన్ని, సంధ్యాసమయాల్లో జరిగేవి. ఒక పావుగంట మించకుండా అతనితో ఆప్యాయంగా మాట్లాడి, తిరిగి ఏదో తినుబండారాన్ని పెట్టి పంపించివేస్తూఉండేది.

కాని ఈనాడు సుబ్బులు సీతమ్మయింటికి రావడానికి ఒక నిర్ణీతమైనకాలం లేదు, ఎంతకాలం అక్కడుండాలో నిర్ణయంకూడా లేదు. శనివార, ఆదివారాలు పూర్తిగా అక్కడే గడిపేవాడు. అవసరాన్నిబట్టి స్నానం, భోజనం కూడా సీతమ్మయింట్లోనే చేస్తూ తెల్లటిదుస్తులు వేసుకుని, నిర్భయంగా తిరిగేవాడు.

"ప్రజలందరికీ తెలిసింది" అనే అవధానిమాట తెలిసినతర్వాత రహస్యం అనవసరమనే నిర్ణయమే సీతమ్మనుధైర్యానికి కారణమైంది.

ఏసాదిసుబ్బులకు ఇరవై ఏళ్లుంటాయి. చిన్నతనాన్నుంచీ అతని కులంవాళ్లతో అట్టే సంబంధం లేదు. వాళ్ల పనిపాటలకు, కులంకట్టుబాటులకుకూడా అతడేమీ అలవాటుపడలేదు. వాటి కతీతుడుకూడా అయ్యాడు.

స్ఫురద్రూపి కావడంవల్లనూ, శుచిగా ఉండడంవల్లనూ అతణ్ని దగ్గరకు రప్పించడంలో అగ్రజాతులనుకునేవాళ్లు కూడా అట్టే అసహ్యించుకునేవారు కాదు.

అవధానిగారి పరిశోధనమూలంగా తేలిన విషయమిది. ఆ సుబ్బులు అగ్రహారానికి నాల్గు మైళ్లలో ఉన్న భీమవరం హైస్కూలులో అయిదవ ఫారం చదువుతున్నట్లున్నూ, అందుకు అయి అవ్వబోయే ఖర్చులు సీతమ్మగారే భరిస్తున్నట్లున్నూ కూడా తెలిసింది.

చూస్తూ ఊరుకోవడంవల్ల ఇక క్షుతిమించుతుందనీ, క్షుతిమించడంవల్ల వచ్చే ఆ భయంకరధ్వనిలో సీతమ్మసర్వస్వం ఐక్యమై, పరుల హస్తగతం కావడంలో ఆశ్చర్యం ఉండదనీ నిర్ణయించుకున్నమీదట, అగ్రహారంలో ఉండే తన తోడి నలుగురుపండితులనూ రప్పించి, ఒక వ్యూహాన్ని పన్నడానికి ఉపక్రమించాడు.

ఆమె చేసే పని శాస్త్రరీత్యా అతినైచ్యమైంది కాబట్టి వెంటనే ఆమెను కులబహిష్కారం చేయాలని మొదట నిర్ణయాన్ని తెచ్చారు.

ఆ నిర్ణయంవల్ల వచ్చే ప్రతిఫలం శూన్యం కాగా—అవధానికి భవిష్యత్తులో దక్కబోయే ఆస్తికి తిలోదకాలు వదిలే అపాయపరిస్థితి ఏర్పడ్డది.

తిరిగి పునర్విచారణ చేశారు. జరిగిన దేదో జరిగిపోయింది. ప్రస్తుతము తగిన ప్రాయశ్చిత్తంచేసి, ఇకనుంచి ఆసుబ్బులుతో మాట్లాడ్డంగాని, వాణ్ణి అగ్రహారంలో అడుగుపెట్టించడం గాని జరగనివ్వకూడదని రెండోశాసనాన్ని సిద్ధపరిచారు. అప్పటికీ ఆమె వినకపోతే—అనే మీమాంస రేగడంవల్ల దౌర్జన్యయుతమైన మూడోపద్ధతిని ఈవిధంగా సూచించారు. పండితాభిప్రాయాన్నీ—సత్యమైన శాస్త్రశాసనాన్నీ ధిక్కరించిన ఆమెను అగ్రహారానికి సంబంధించిన ఆస్తితో ఎట్టిసంబంధం లేకుండా తక్షణం అగ్రహారంఅవతలకు నెట్టివేయుడం.

అవధానిమనస్సు అంతులేని ఆనందసాగరంలో, విరామం లేకుండా అనేకసార్లు మునకలు వేసింది.

మరునాడు సీతమ్మ వాకిట్లో ముగ్గులుపెడుతూన్న సమయాన్ని వెంకటాద్రి వచ్చి కొస్తదూరంగా నిలబడ్డాడు.

అడుగులచప్పుడు విన్న ఆమె తల పైకెత్తి చూసింది. ఆమెప్రశాంతమైన దృక్కులు వెంకటాద్రిలలాటంపై సోకడంవల్ల మారుమాట లేక మంత్రముగ్ధుగా నిలబడిపోయాడు.

"ఎవరిగురించీ యిక్కడ నిలిచిందీ" అని శాంతంగానే అడిగింది సీతమ్మ.

పాఠం బట్టీపట్టిన విద్యార్థిలా—కదలక మెదలక నిలబడి ఈ విధంగా ఆమెకు వప్పచెప్పాడు:

"పదిగంటలకు సంస్కృతపాఠశాలలో పండితులంతా సమావేశమవుతున్నారు......మిమ్మలను ఆసమయానికి అక్కడకు రావలసిందిగా చెప్పమన్నారు."

"ఆ సమావేశం ఎవరిగురించీ..." ఆశ్చర్యంగానే అడిగింది.

"మీగురించే" అన్నాడు వెంకటాద్రి.

సీతమ్మ ఆలోచించినమీదట నవ్వి "నాగురించి జరిగే ఆసమావేశం నాయింటిదగ్గర చేస్తేనే బావుంటుందని చెప్పు" అంది. "అలా కాదండీ..."ఇంకా ఏదో చెప్పబోతున్నాడు వెంకటాద్రి. వెంటనే సీతమ్మ "నువ్వేం నాకు సమాధానం చెప్పకు. అవసరమనితోస్తే నా సమాధానంమాత్రం అక్కడ చెప్పు." ముగ్గుపళ్లెం తీసుకొని ఆమె లోపలికి వెళ్లిపోయింది.

వెంకటాద్రి తిరిగి వెళ్లిపోయాడు.

సీతమ్మయింటిచావిడిలో సమావేశానికి ఏర్పాటుచేసిన చాపలన్నీ తిరిగీ వీథి అరుగుపైన వేసుకున్నారు.

అగ్రహారంలో ఉండే ఆబాలగోపాలం సీతమ్మ గారి యింటెదురుగా కిటకిటలాడుతూ నిలుచున్నారు.

సకలశాస్త్రపారంగతుడు—పంచభాషా ప్రవీణుడు—తర్కవితర్కధురీణుడూ అయిన విద్వాన్ కామేశ్వరశర్మ అందరిమధ్యా కాస్త ఎత్తుగా ఉండే ఆసనంపైన కూర్చున్నాడు.

"సీతా"—ఆపిలుపు గంభీరంగా ధ్వనించింది.

అంతవరకూ గుసగుసలాడే ప్రజాసమూహం ప్రశాంతపడింది. సీత తలుపుచాటునే వుంది. పిలిచిన వెంటనే సమాధానం ఈయలేదు.

కామేశ్వరశర్మ తీక్షణంగా చూస్తూ "నేనూ నిన్ను పిలుస్తున్నది" అన్నాడు. ఆ పిలుపు భయంకరంగా ధ్వనించింది. ప్రక్కగా నిలుచున్న ఒక యిల్లాలి చంకలోని బిడ్డ కెవ్వన అరిచింది. "నన్ను అక్కడకు రమ్మన్నారా ?" అని నెమ్మదిగా తలుపుచాటునుంచే అడిగింది సీతమ్మ.

"ఇంతమందిలోకి నిన్ను రావాలని నేను ఆజ్ఞాపించలేదు......ఆజ్ఞాపిస్తే రాగల ధైర్యం నీలో వుందని నాకు తెలుసు. నువ్వక్కడుండే నే నడిగిన వాటికి సమాధానంచెప్పు" అన్న కామేశ్వరశర్మ మాటలకు సీతమ్మ మౌనం వహించింది.

"ఏనాదిఎంకని కొడుకు సుబ్బులనేవాడు ప్రతి దినం నీయింటికి రావడానికి కారణం ?"

"కారణం ఎంతయినా వుంది...మీకు కావలిసింది అత డెందుకు వస్తున్నాడనేకదూ ?"

"అవును"

"రోజూ నన్ను చూడడానికే వస్తున్నాడు"

"నిన్ను చూడవలిసినంత అవసరం ఏనాదివెంకడి కొడుక్కి ఏంపట్టింది? వాడికీ నీకూ అంతర్గతంగా ఏమన్నా సంబంధం వుందా ?" ఈ ధైర్యమైన ప్రశ్నకు అక్కడున్నవాళ్లంతా ఆనందసూచకంగా తలలూపారు.

"ఉంది. ఆ సంబంధబాంధవ్యాలకు అపార్థం తీసుకుంటే......" ఇంకా ఏదో చెప్పబోయింది. చెప్పబోవడం కాదు. ఉద్రిక్తంగా హృదయంలోంచి వచ్చే శాపాన్ని తిరిగి దిగమ్రింగింది.

"తీసుకుంటే" దీర్ఘంగా రాగం తీస్తూ అడిగే సరికి, ఆగురువుగారి సునిశితహాస్యానికి అంతా నవ్వారు.

సీత తలుపు తోసుక వెలుపలకు వచ్చింది. ఆమె ముఖం అరుణకిరణప్రపూర్ణుడైన ప్రచండభానునిలా తేజరిల్లుతూవుంది. "మీరసలు ఇక్కడి కెందుకొచ్చారు?" బిగ్గరగానే అడిగింది.

శర్మగారు లేచి "నిన్ను బహిష్కరించడానికి—" అంతకు మించిన బిగ్గరత కంఠంలో మేళవించాడు.

సీతముఖం క్షణంలో మారింది. ప్రశాంతపు చూడ్కులను అవధానికేసి ప్రసారించింది.

శర్మగారు "నీ నడతపట్ల మాకు చాలా హేయభావం కలిగింది......ముప్ఫైదేళ్లు పైమించిన నువ్వు ఒక నీచజాతియువకునితో నీ యిచ్ఛాస్వేచ్ఛగా ఉంటూంటే, మా బ్రాహ్మణత్వాన్ని రక్షించుకోవలసిన బాధ్యత మాకు పట్టింది. రేపు ఉదయాన్నే నీవు నీ సర్వస్వాన్నీ విడిచి, అగ్రహారానికి స్వస్తిచెప్పి ఆవలకి పోవడం చాలా అవసరం. లేదా మేమే ఆపని చేయించడానికి సిద్ధంగా వున్నాం"

సీత ఫక్కున నవ్వింది. విషాదఘట్టంలో ఆమె నవ్వు కర్థమేమిటో అక్కడివాళ్లు గ్రహించలేదు.

"శర్మగారూ! న్యాయం విచారించి శిక్షించవలసిన బాధ్యత అందరూ మీ కేలాయిచ్చారో, నేనూ అలానే యిస్తున్నాను." అంతటితో ఆగింది. ఏవో సిగ్గుదొంతర్లు ఆమెఅభిమానాన్ని చలింపజేయడంవల్ల తలుపుచాటుకు వెళ్ళింది. "రోజూ వచ్చే ఆ సుబ్బులు నా కన్నబిడ్డకు." ఈ మాటలు స్ఫుటంతప్పి గద్గదికమయ్యాయి.

అందరికన్నా ముందు శర్మ ఆశ్చర్యంతో నోరావలించాడు. నెమ్మదిగా ఉన్నతన స్థానాన్నుండి ఆమె తలుపుదరిగా వెళ్లి "సీతా! నీ కేం భయంలేదు—ఆ రహస్యమేదో నాదగ్గర వ్యక్తంచేయి" సరళంగానే భాషించాడు.

సీత గొంతు సరిజేసుకొని "నాకు పెళ్లి కావడం, భర్తపోవడం సరిగా గుర్తులేదు. కాని ప్రాయంవచ్చేసరికి ప్రకృతి యిచ్చిన నా శరీరశోభను-రోజూ మాయింటికి వచ్చే ఓయువకుడు లాలనజేసి ప్రపంచజ్ఞానం లేని నన్ను పరవశపరిచాడు. అందుకు ప్రతిఫలంగా నా పది హేనోయేటను గర్భోత్పత్తి అయింది...మానాన్నకు తెలీకుండా ఆత్మహత్యకోసం అన్వేషణచేశాను. కడకు నిండారా ఉన్న కాలువలో పడ్డాను. కాని ప్రక్క చేలల్లో కాపురంపెట్టిన ఏనాదిగుంపు నన్ను రక్షించి ప్రసవించే పర్యంతం కాపాడి బిడ్డని వాళ్లు తీసుకున్నారు. మా నాన్న హృదయపూర్వకంగా క్షమించడంవల్ల తిరిగి నేను సంఘంలో తలెత్తాను."అంతా ఆశ్చర్యంతో ఆగాథను శ్రద్ధగా వింటున్నారు. మళ్లీ సీత"కన్నబిడ్డపై నుండే ఆ మమకారమే సుబ్బులును రోజూ చూడాలనే కాంక్షను పుట్టించింది. సుబ్బులు ఏనాదిబిడ్డకు కాదు." ఇలా చెప్పేసరికి శర్మ తేరుకొని—

"నీ శీలాన్ని కళంకితపరిచిన అతడు స్వజాతీయుడేనా?"

"ఔను. అతన్ని మీ నలుగురి నోళ్లలో వేసి అవమానపరచవలసిన రోజు ఏనాటికైనా రాకుండా పోదని నాకు తెలుసు. అందుచేతనే ఆ అవసరం రాక ముందే నేను కాశీకి పోదామని నిర్ణయించుకొన్నాను ......మీ బహిష్కారం ఆ విధంగా నాకు వినియోగిస్తున్నందుకు చాలా సంతోషిస్తున్నాను" అని సీతమ్మ నిర్భయంగా చెప్పినమీదట, అవధాని వెంటనే లేచి "ప్రయాణం ఎప్పుడూ?"అని అడిగాడు. ఆ కంఠధ్వనిలో కంపం అందరూ గుర్తించారు.
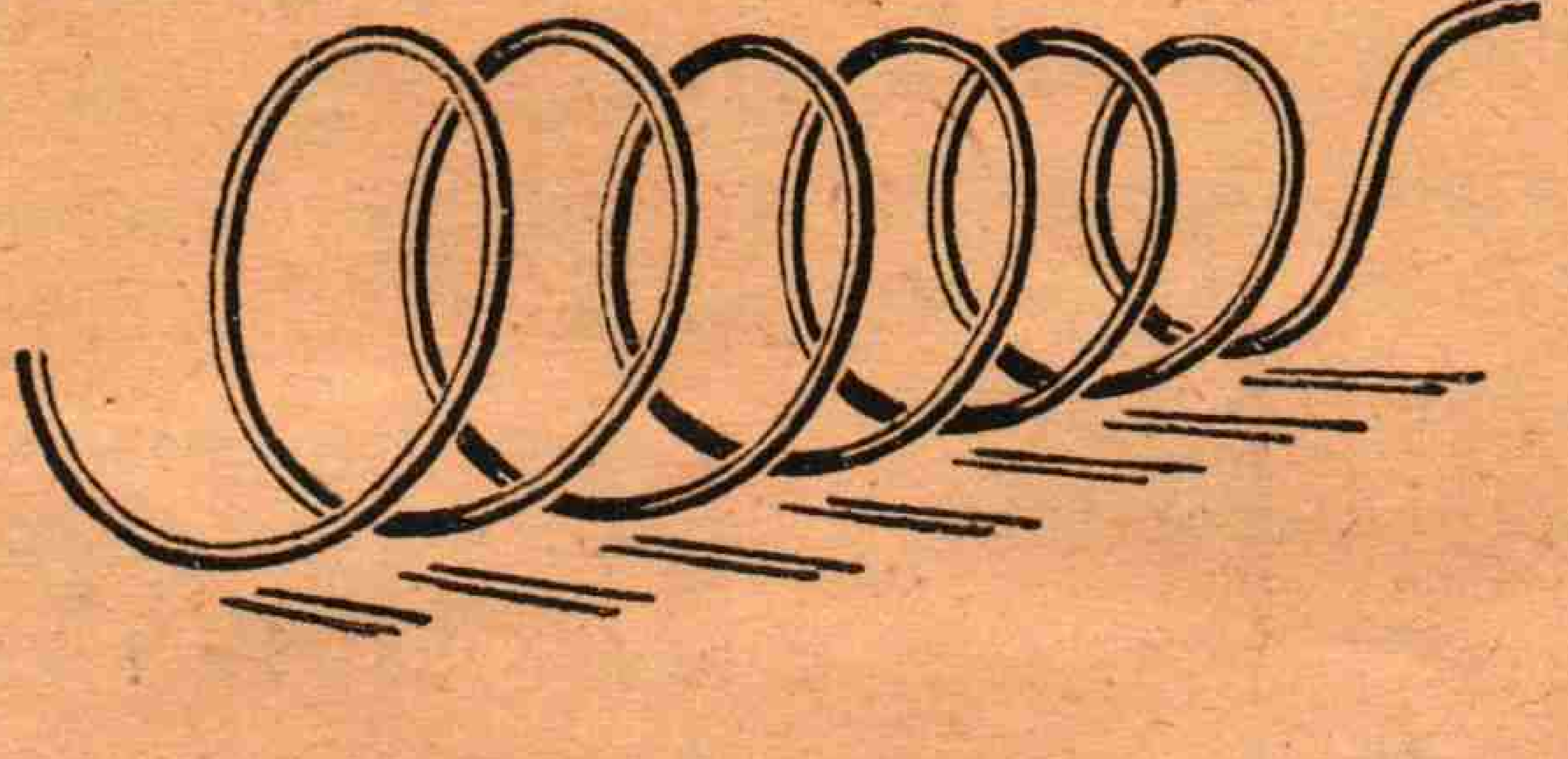
"నా ఆస్తీ, ఈ యిల్లూ సుబ్రహ్మణ్యం పేరిట నిన్ననే రిజిష్ట్రీచేయించినాను. ఇక ఈ ఆస్తితో ఎవరికీ సంబంధం లేదు. నేను నిర్ణయించుకున్నది రేపే ప్రయాణం. కాని, ఈ ప్రాంతంలో ఒక్క క్షణంకూడా ఉండగల శక్తి నాలో తప్పకుంది" అని తొందరగా యింట్లోకి వెళ్ళి క్షణాలో తిరిగి సుబ్బులుతో ప్రవేశించి, తలుపు తాళంవేసింది. సుబ్బులు తల్లిదగ్గర చిన్ని ట్రంకూ, గుడ్డలమూటా తీసుకుని నిలుచున్నాడు. శర్మ సీత కెదురుగా వెళ్లి "నిన్నీగతికి తీసుకువచ్చిన వాడి పేరు చెప్పకుండా వెళ్లడంలో నువ్వు చాలా గంభీరురాలవు అనుకోము—పంకిలాన్ని మనస్సులో పెట్టుకున్న పాపిష్ఠురాల వనుకుంటాము" అన్నాడు. ఆమె స్తబ్ధుగా నిలబడింది. అందరికేసీ అయోమయంగా చూచింది. తన నిస్సహాయస్థితిని ఓసారి పరికించుకుంది. రోదనస్వరంతో ఇలా అంది. కళ్లల్లో నీటి తెరలు కన్పిస్తున్నాయి. "సుబ్బులుతండ్రి అవధాని"— ఆశ్చర్యానికి అందరి గుండెలూ ఝల్లుమన్నాయి. ధారగా కారుతోన్న కంటినీటిని పమిట చెంగుతో కప్పుకొని, ఎదరకు సాగిపోయింది. రైలుస్టేషనుకు దిగవిడిచిరవడానికి సామానులు మోసుకొని సుబ్బులు వెనకాల బయల్దేరాడు.